

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. **Π. Πουλίτσας** καταθέτων τὰ ἔργα τοῦ κ. **Δημοσθένους Στεφανίδου** 1) «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀγροτικὴν πολιτικὴν*», 2) «*Ἀγροτικὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῶν συλλεκτικῶν ἔργων*» - τ. Α' *Γαιοκτησία καὶ γαιοκτητικὴ*, Ἀθῆναι 1948. 3) «*Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ της ἐξελίξει*» - τ. Α' καὶ Γ', Ἀθῆναι 1948 - 1950 εἶπε τὰ ἐξῆς:

Καταγόμενος ἐκ περιφερείας γεωργικῆς, ἔνθα ἡ ἀγάπη καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν καὶ ἔχει ἀναχθῆ εἰς περιὰπην — θὰ ἔλεγον — λατρείας, παρὰ τήν, ἔνεκα τοῦ ἀγόνου τοῦ ἐδάφους, μετριωτάτην ἀπόδοσιν καὶ ἱκανοποίησιν τῶν καταβαλλομένων ἀτρώτων μόχθων, καὶ σχὼν καὶ βραδύτερον τὴν εὐκαιρίαν, κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν μου ἐν ἐπαρχιακοῖς πρωτοδικείοις καὶ δὴ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, νὰ παρακολουθῆσω ἐγγύτερόν πως τὴν ζωὴν τῶν ἀγροτῶν, συναισθάνομαι βαθεῖαν συμπάθειαν πρὸς τὴν τάξιν ταύτην καὶ παρακολουθῶ μετ' ἰδιαιτέρου διαφέροντος τὰ ἀφορῶντα εἰς αὐτὴν ζητήματα. Ἐκ τῆς ἐγγυτέρας δ' αὐτῆς παρακολουθήσεως καὶ μελέτης ἐμόρφωσα τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ ἀληθῶς εὐγενὴς καὶ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα λίαν θεοφίλητος τάξις τῶν γεωργῶν, ὅχι μόνον ἀπὸ ἐπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ γενικωτέρας ἐθνικῆς εἶναι πολύτιμος, ἀποτελοῦσα τὴν ἀέναον καὶ ζεῖδωρον πηγὴν, ἐξ ἧς τὸ Ἔθνος ἀντλεῖ ἐκάστοτε νέας ἰσχυρὰς δυνάμεις πρὸς ἀνανέωσιν καὶ ἀντικατάστασιν τῶν ταχέως φθειρομένων στελεχῶν του ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ ὑπὸ πάντων, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἁρμοδιότητος ἐκάστου, ἐκδήλωσις πάσης μερίμνης καὶ φροντίδος πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν τῆς τάξεως ταύτης, πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἀναγομένων εἰς αὐτὴν ζητημάτων, πρὸς τὴν προσήκουσαν καὶ ὅσον ἔνεστι σαφῆ καὶ εὐληπτον νομοθετικὴν ῥύθμισιν αὐτῶν καὶ ἐρμηνεῖαν τῆς ἀφορώσεως εἰς αὐτὴν νομοθεσίας.

Διὰ τοῦτο μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἔχαιρέτισα τὴν εἰδικωτέραν περὶ τὴν μελέτην τῶν ζητημάτων τούτων ἐπιστημονικὴν ἐπίδοσιν τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ καὶ ἐκ πολλῶν ἀξιολόγων πραγματειῶν καὶ μελετῶν γνωστοῦ οἰκονομικοῦ συγγραφέως κ. Δημοσθένους Σ. Στεφανίδου, ἧς ἐπιδόσεως ἀγλαοὶ καρποὶ ὑπῆρξαν, ἀλλὰ τε περισπούδαστα ἔργα καὶ ταῦτα, ἅτινα ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προθέσω νῦν τῇ Ἀκαδημίᾳ: 1) «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀγροτικὴν πολιτικὴν*», σελ. η' + 216, ἔκδοσις Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, ἐν Ἀθήναις 1947 καὶ 2) «*Ἀγροτικὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῶν συλλεκτικῶν ἔργων*», τόμ. Α' «*Γαιοκτησία καὶ γαιοκτητικὴ πολιτικὴ*», σελ. β' + 487, ἔκδοσις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, ἐν Ἀθήναις 1948.

Ἐν αὐτοῖς μετὰ βαθείας ἐπιστημοσύνης καὶ ἐμβριθείας ἐρευνῶνται ἱστορικῶς καὶ δογματικῶς καὶ πραγματεύονται καὶ ἐξετάζονται ἀπὸ πάσης πλευρᾶς μετὰ σαφηνείας καὶ μεθοδικότητος πάντα τὰ σπουδαιότατα ζητήματα, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν γαιοκτησίαν, ἢ ἐξέλιξις καὶ αἱ σύγχρονοι μορφαὶ αὐτῆς, ἰδίᾳ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἢ σύγχρονος οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἀτομικῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας καὶ ἢ ἐξέλιξις τῆς ἐποικιστικῆς πολιτικῆς, ἐπ' ἴσης ἰδίᾳ παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποτελοῦσι σπουδαίαν πραγματείαν οὐ μόνον περὶ τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ γενικώτερον περὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὰ συλλεκτικὰ ἔργα, καὶ παρέχουσι πολυτίμους ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίας καὶ κατευθύνσεις περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἐκλεκτὴν τάξιν τῶν γεωργῶν, καθὼς καὶ περὶ τῶν συναφῶν πνευματικῶν αἰτημάτων.

Εἰδικώτερον «ἢ Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀγροτικὴν πολιτικὴν» διαιρεῖται εἰς ἕξ μέρη. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς τὴν γεωργίαν, ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, καὶ τὴν διάκρισιν αὐτῆς εἰς μερικωτέρους κλάδους, περιλαμβάνει δὲ συστηματικὴν ἐννοιολογικὴν κατάταξιν αὐτῶν. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει, οἰκονομολογικοῦ καὶ κοινωνιολογικοῦ περιεχομένου, ἐν πρώτοις ἐκτίθενται ἢ σημασία τῆς γεωργίας καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπόψεως, εἶτα δ' ἐρευνᾶται αὕτη ἀπὸ οἰκονομικῆς ἐπόψεως μετὰ παραλλήλου ἐκθέσεως τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων αὐτῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστικούς παραγωγικούς κλάδους καὶ ἰδιαιτέρως τὴν βιομηχανίαν. Τὸ τρίτον μέρος, οἰκονομολογικοῦ καὶ εἰδικώτερον δημογραφικοῦ περιεχομένου, ἀνάγεται εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀγροτικῆς βιοποριστικῆς ἐνασχολήσεως. Πρὸς τούτοις ἐρευνᾶται ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἰδίᾳ μετὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον ἐπιταθὲν ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις φαινόμενον τῆς ἀστυφιλίας, ἣτις καὶ παρ' ἡμῖν ἐπήνεγκε μεγίστην κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν διαταραχὴν. Ἐν τῷ τετάρτῳ μέρει, μᾶλλον τεχνικοῦ περιεχομένου, ἐκτίθενται ἢ ἐξέλιξις τῆς γεωργίας, αἱ διάφοροι βαθμίδες καὶ αἱ σύγχρονοι μορφαὶ αὐτῆς. Ἐν τῷ πέμπτῳ μέρει ἐξετάζεται ἢ ἐπιρροὴ τῶν φυσικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν ἐπὶ τὴν γεωργίαν. Ἐκ τῶν πρώτων ἐξετάζονται ἰδίᾳ αἱ κλιματικαὶ καὶ ἔδαφικαὶ συνθήκαι, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ὁ πλοῦτος τῆς χώρας, ἢ γενικὴ καὶ εἰδικὴ μόρφωσις τῶν κατοίκων, ἢ οἰκογένεια, ἢ ὀργάνωσις τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, τὸ διαφέρον τῆς πολιτείας ὑπὲρ τῆς γεωργίας κλπ. Ἐν τῷ ἕκτῳ καὶ τελευταίῳ μέρει δογματικοῦ καὶ ἱστορικοῦ οἰκονομολογικοῦ περιεχομένου, ὡς καὶ νομικοῦ, ἐρευνῶνται ἐν μὲν τῷ δογματικῷ τμήματι ἢ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς καὶ αἱ σπουδαιότεραι κατευθύνσεις αὐτῆς καὶ δὴ ἢ αὔξησις τῆς παραγωγῆς τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ ἢ ὀφύμισις τῶν

συγκρουομένων οικονομικῶν συμφερόντων. Ἐν δὲ τῷ ἱστορικῷ τμήματι ἐρευνᾶται ἡ ἐξέλιξις ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομίᾳ τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου μέχρι σήμερον, καὶ εἰδικώτερον παρ' ἡμῖν, κατανεμομένης εἰς τέσσαρας περιόδους. Καὶ ἐν τῷ νομικῷ τμήματι ἐκτίθενται τὰ σύγχρονα ὄργανα τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς ἀλλαγῆς καὶ παρ' ἡμῖν, πρὸς τούτοις δὲ ἐν περιλήψει καὶ τὰ περὶ αὐτῆς καὶ τῆς ὁργανώσεως τῶν γεωργικῶν ὑπηρεσιῶν παρ' ἡμῖν νομοθετήματα.

Τοῦ ἐτέρου ἔργου τῆς «Ἀγροτικῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῶν συλλεκτικῶν ἔργων» ὁ ἐκδοθὲς πρῶτος τόμος, ὑπὸ τὸν εἰδικώτερον τίτλον «Γαιοκτησία καὶ γαιοκτητικὴ πολιτικὴ» πραγματεύεται περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, τῶν συνδεομένων ἀμέσως πρὸς τὴν γαιοκτησίαν, ἰδίως ἐπὶ τῆς καλλιεργουμένης γῆς τῶν μὴ ἐμπιπτόντων ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, διερευνωμένων ἱστορικῶς καὶ δογματικῶς. Τὸ ἔργον ἀναφέρεται οὐ μόνον εἰς τὴν ἀγροτικὴν πολιτικὴν ὡς ἐπιγράφεται, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἱστορίαν καὶ τὸ ἀγροτικὸν δίκαιον.

Ὁ προκείμενος τόμος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ ἐξετάζεται ἡ γένεσις, ἡ ἐξέλιξις καὶ αἱ σύγχρονοι μορφαὶ τῆς γαιοκτησίας, ἰδίως παρ' ἡμῖν. Ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ πιθανὴν τὴν προέλευσιν ἐκ τῆς πολιτείας τῆς πρώτης γαιοκτητικῆς μορφῆς, ἐμφανισθείσης ἀρχικῶς ὑπὸ τύπον συλλογικὸν καὶ εἶτα βαθμῶδὸν ἐξατομικευθείσης. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζεται ἡ ἐξέλιξις τῆς γαιοκτησίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῷ μεσαίῳ συνοπτικῶς, εὐρύτερον δὲ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καθ' οὓς ἐπεκράτησε πανταχοῦ ἡ ἀτομικὴ ἔγγειος ἰδιοκτησία, μόνον ἐν τισὶ σλαβικαῖς χώραις ἀπαντώσης συλλογικῆς γαιοκτησίας. Εὐθρόως ἐπ' ἴσης ἐξετάζονται αἱ μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον δημιουργηθεῖσαι νέαι ἀντίθετοι καταστάσεις γαιοκτησίας, ὀριστικώτεροι ἐν Ῥωσίᾳ, ἐν ἧσσοι δὲ βαθμῶς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ὑπὸ τὸ κρατήσαν ἐν αὐταῖς ὀλοκληρωτικὸν καθεστῶς. Ἀκολούθως ἐξετάζεται διεξοδικῶς ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ σύγχρονος μορφή τῆς γαιοκτησίας παρ' ἡμῖν ἐπὶ τουρκοκρατίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι σήμερον. Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ ἀρτίαν ἀπὸ πάσης ἐπόψεως καὶ περισπούδαστον πραγματείαν, νομικὴν καὶ οἰκονομικὴν, περὶ τῆς γαιοκτησίας παρ' ἡμῖν.

Τὸ δεύτερον μέρος ἀφορᾷ εἰς τὴν κατανομὴν τῆς ἀτομικῆς ἔγγειου ἰδιοκτησίας, εἰς μεγάλην, μικρὰν καὶ ὑποτυπώδη, καὶ ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ ἀπὸ δογματικῆς οἰκονομολογικῆς ἐπόψεως τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα ἐκάστης αὐτῶν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν μορφήν τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζεται ἡ σχέσις πρὸς ἀλλήλας τῶν προεκτεθεισῶν μορφῶν τῆς ἀτομικῆς ἐγ-

γείου ιδιοκτησίας ἀλλαγῶν καὶ παρ' ἡμῖν, συνοπτικώτερον μὲν ὡς πρὸς τὸ παρελθόν, διεξοδικώτερον δὲ ἀπὸ τῶν παραμονῶν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Ἀκολουθεῖ δ' εἴτα διεξοδικὴ καὶ ἐμβριθῆς ἐξέτασις τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν τῆς ἀτομικῆς ἐγγείου κτήσεως, ἀλλαγῶν καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ τὸ τμήμα τοῦτο ἀποτελεῖ πλήρη ἀπὸ πάσης ἐπόψεως ἐπισκόπησιν τοῦ λεγομένου ἀγροτικοῦ ζητήματος. Τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ληφθέντα, ἀλλαγῶν καὶ παρ' ἡμῖν, πολιτειακὰ μέτρα διακρίνονται: α') εἰς μέτρα καταπολεμήσεως τῆς μεγάλης ἐγγείου ιδιοκτησίας, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς διανομῆς τῶν μεγάλων κτημάτων εἰς ἀκτήμονας καλλιεργητάς, β') εἰς μέτρα κατὰ τῆς κατατιμήσεως τῶν μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ γ') εἰς μέτρα κατοχυρώσεως τῆς μικρᾶς γαιοκτησίας, δι' ἀπαγορεύσεως τῆς κατασχέσεως καὶ τῆς ἀπαλλοτριώσεως αὐτῶν. Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν μέτρων τούτων παρ' ἡμῖν ἐξετάζονται πλήρως καὶ μεθοδικῶς ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἡ ἀνάλυσις τῆς κειμένης ἐποικιστικῆς νομοθεσίας. Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἔργου, ἀληθῶς πολύμοχθον, ἀποτελεῖ σπουδαῖον βοήθημα ἐν τῇ μελέτῃ καὶ ἐρμηνείᾳ τῶν διατάξεων τῆς πολυδαιδάλου ἀγροτικῆς νομοθεσίας, ἐφ' ᾧ οἱ νομικοὶ πολλὰς ὁμολογοῦμεν χάριτας τῷ συγγραφεῖ.

Μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἔργων προφέρω τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ ἕτερον σπουδαῖον, τρίτομον, ἔργον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς ἐξελίξει» τόμ. Α'—Γ'. Τόμ. Α' «Ἡ προϊστορία τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς (ἀρχαιότης, μεσαίων, ἀναγέννησις)», σελ. 372, ἐν Ἀθήναις 1948. Τόμ. Β' «Ἡ ἱστορία τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς (ἐμποροκρατία, φυσιοκρατία, φιλελευθέρα σχολή)», σελ. 415, ἐν Ἀθήναις 1949. Τόμ. Γ' «Ἡ ἱστορία τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς (σοσιαλισμός, κομμουνισμός, ἀναρχισμός καὶ αἱ σύγχρονοι θεωρίαι τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως)», σελ. 596, ἐν Ἀθήναις 1950.

Τὰ κοινωνικὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, συνδεόμενα ἀμέσως πρὸς τὴν ζωὴν λαοῦ τινος καὶ διὰ τοῦτο πάντοτε σπουδαῖα καὶ ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης καὶ μελέτης, κατέστησαν τελευταῖον καὶ εἶναι νῦν καὶ παρ' ἡμῖν λίαν ἐπίκαιρα, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων γεγονότων ἐπελθοῦσαν βαθεῖαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν διαταραχὴν καὶ ἀνησυχίαν, ὥστε εὐλόγως νὰ προκαλῶσι ζῶηρον τὸ διαφέρον οὐ μόνον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ καὶ παντὸς διανοητικοῦ ἀνθρώπου, συμμεριζομένου τὴν ἀνησυχίαν καὶ κατανοοῦντος τὴν ἀνάγκην τῆς ὀρθῆς καὶ δικαίας ἑνθυμίσεως τῶν προβλημάτων τούτων, ἧτις πάλιν προϋποθέτει τὴν βαθεῖαν μελέτην καὶ ἔρευναν αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο εἶναι εὐγνωμόνως εὐπρόσδεκτον τὸ προκείμενον πολύτιμον καὶ

ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν περισπούδαστον ἔργον τοῦ διαπρεποῦς συγγραφέως περὶ τῆς ἱστορίας τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς, ἱκανοποιοῦν πλήρως πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἀπαίτησιν καὶ διαφωτίζον πληρέστατα καὶ πάντα μὴ οἰκείως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην διακειμένον περὶ τῶν εἰρημένων σπουδαιοτάτων προβλημάτων καὶ καθοδηγοῦν εἰς κατανόησιν αὐτῶν. Μετὰ βαθείας καὶ ἀσφαλοῦς γνώσεως καὶ πολυμαθείας καὶ μετὰ πάσης ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας καὶ κρίσεως ἀσφαλοῦς καὶ εὐσυνειδήτου ἀντικειμενικότητος ἐκτίθενται καὶ ἐξετάζονται αἱ ἀναπτυχθεῖσαι κοινωνικαὶ οἰκονομικαὶ θεωρίαι καὶ συστήματα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς σήμερον, ἐπισκοπεῖται ἰδιαίτερος ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἐκείνης καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς, καθὼς καὶ τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως, ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸ λεγόμενον ἔμποροκρατικὸν σύστημα, τὸ δεσπόσαν ἐπὶ μακρὸν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, αἱ ἰδέαι καὶ θεωρίαι τῆς φυσιοκρατικῆς καὶ τῆς φιλελευθέρας σχολῆς καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν, καὶ αἱ νεώτεραι κοινωνικαὶ θεωρίαι, συστήματα καὶ τάσεις, ὑποβαλλόμεναι εἰς αὐστηρὰν καὶ ἀντικειμενικὴν ἐπιστημονικὴν κριτικὴν.

Εἰδικώτερον ὁ πρῶτος τόμος πραγματεύεται περὶ τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὸν μεσαίωνα καὶ τὴν περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν θεωριῶν τούτων ἐμφανίζει τὸ ἀθάνατον ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα πρωτοστατοῦν καὶ δεσπύζον καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ τομεῖ, ἀπὸ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος μέχρι τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Αὐτοῦ τὴν σφραγίδα φέρουσι καὶ αἱ ἐν ἄλλαις χώραις διατυπωθεῖσαι τότε σκέψεις καὶ θεωρίαι. Ἐν τῇ προτασσομένη εἰσαγωγῇ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς ἐξετάζεται ἐκτενῶς καὶ ἡ γένεσις αὐτῆς καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίου τοῦ προϊόντος καταμερισμοῦ τῶν παραγωγικῶν ἔργων. Περὶ αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς δέχεται, ὅτι μέχρι τοῦ μεσαίωνος ἡ ἐξέλιξις περιορίζετο μόνον εἰς τὰς βαθμίδας τῆς οἰκιακῆς, ἀγροτικῆς καὶ ἀστικῆς οἰκονομίας, ἡ δὲ ἀνοδος αὐτῆς εἰς τὴν βαθμίδα τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν μετὰ ταῦτα μεγάλων ἐφευρέσεων, τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν νεωτέρων ἐθνικῶν πολιτειῶν μετὰ συγκεντρωτικοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ ἐνιαίας οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ πρώτου τόμου ἀναφέρεται εἰς τὴν προϊστορίαν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὸν μεσαίωνα καὶ τὴν ἀναγέννησιν, ἐξεταζομένην ἐν ἰδίῳ δι' ἐκάστην περίοδον κεφαλαίῳ. Ἐν ἐκάστη τῶν περιόδων τούτων ἐρευνῶνται ἀρχικῶς μὲν αἱ κοινωνικαὶ οἰκονομικαὶ θεωρίαι τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως καὶ ἀκολούθως τὰ συστήματα, αἱ θεωρίαι καὶ αἱ τάσεις τῆς μεταρρυθμιστικῆς καὶ τῆς ἀναρπτικῆς παρατάξεως. Ἐν τῇ ἐπισκοπῇ-

σει τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐρευνῶνται αἱ συντηρητικαὶ θεωρίαι τῶν σωκρατικῶν καὶ μετασωκρατικῶν συγγραφέων καὶ ἰδιαίτερος τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν πλάτει δὲ αἱ μεταρρυθμιστικαὶ τοῦ Πλάτωνος. Ἐν τῇ κριτικῇ τοῦ Πλατωνικοῦ κοινωνισμοῦ ἐξετάζονται αἱ τότε κρατούσαι ἐν Ἀθήναις πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι κοὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς ἐκείνας, προσέτι δὲ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς πλατωνικῆς «Πολιτείας» ἐπὶ τὴν ἀκολουθήσασαν αὐτῇ συναφῆ πνευματικὴν κίνησιν. Εἰς τὸν μεσαίωνα ἀναφέρεται τὸ δεύτερον κεφάλαιον, διαιρούμενον εἰς δύο τμήματα, ἕξ ὧν τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἐκτίθενται αἱ περὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἀπόψεις τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ πλατωνίζουσαι μεταρρυθμιστικαὶ θεωρίαι τοῦ φιλοσόφου τοῦ δύνοντος Βυζαντίου καὶ τοῦ Μυστρᾶ Γεωργίου Πλήθωνος. Τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς «Προϊστορίας τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς» ἀναφέρεται εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως, ἐκτιθεμένων ἐν αὐτῷ τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν τῶν ἡγετῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῶν οὐτοπιστῶν τῆς μεταμεσαιωνικῆς ἐποχῆς.

Ὁ δεύτερος τόμος τῆς «Κοινωνικῆς οἰκονομικῆς» ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος, εἰς τὰς διδαχθείσας θεωρίας καὶ τὰ συστήματα τῶν συντηρητικῶν, ἤτοι εἰς τὸ ἔμποροκρατικὸν σύστημα, τὴν φυσιοκρατικὴν σχολὴν καὶ τὴν φιλελευθέραν σχολὴν, ὧν γίνεται ἐμβριθῆς ἐρευνα καὶ ἀνάλυσις ἐν ἰδίῳ δι' ἑκατέραν αὐτῶν καὶ δι' ἐκείνο κεφαλαίῳ. Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ ἐκτίθενται ἀντικειμενικῶς τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἔμποροκρατικῆς διδασκαλίας τῶν οἰκονομολόγων τῶν τριῶν ἐκείνων αἰώνων καὶ ἐξετάζονται τὰ ἔμποροκρατικὰ μέτρα τῶν σπουδαιότερων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην. Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν φυσιοκρατικὴν σχολὴν, γινομένης σαφοῦς ἀναπαραστάσεως τοῦ φυσιοκρατικοῦ θεωρητικοῦ οἰκοδομήματος. Ὡς κύρια σημεῖα τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν ἔξαρσιν τῆς γεωργίας ὡς μόνου παραγωγικοῦ κλάδου, τὴν ἀποχὴν τῆς πολιτείας ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμείξεως ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ καὶ τὴν ἐνοποίησιν τῶν φόρων. Τὸ τρίτον, τὸ καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένον κεφάλαιον, ἀναφέρεται εἰς τὴν φιλελευθέραν σχολὴν, τὴν σπουδαιότεραν πράγματι καὶ τοὺς πλείονας ἀντιπροσώπους καὶ ὀπαδοὺς ἔχουσιν ἐκ τῶν ἄλλων, τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, σχολῶν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς. Μετὰ γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις ἐκτίθενται καὶ ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ, ἐν ἰδίῳ δι' ἕκαστον τμήματι, τὸ οἰκονομικόν, πνευματικόν καὶ πολιτικὸν περιβάλλον τῆς φιλελευθέρου σχολῆς, οἱ πρόδρομοι αὐτῆς, ὁ ἀρχηγὸς καὶ οἱ σπουδαιότεροι ὀπαδοὶ αὐτῆς ἀνὰ τὰς διαφόρους

χώρας, ἡ μεταφορὰ τῆς φιλελευθέρου οικονομικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ οἱ πολέμιοι τῆς σχολῆς ἐκ τῆς συντηρητικῆς πάντοτε παρατάξεως.

Ὁ τρίτος τόμος τοῦ ἔργου περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς οικονομικῆς καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐκτίθενται αἱ θεωρίαι, τὰ συστήματα καὶ αἱ τάσεις τῆς μεταρρυθμιστικῆς καὶ τῆς ἀνατρεπτικῆς παρατάξεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι σήμερον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ αἱ θεωρίαι καὶ τὰ συστήματα τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος μέχρι σήμερον. Εἰδικώτερον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει διασαφηνίζονται αἱ ἔννοιαι τοῦ κοινωνισμοῦ (σοσιαλισμοῦ) καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ ἐρευνῶνται αἱ γενικαὶ κοινωνιστικαὶ κομμουνιστικαὶ θεωρίαι, καθὼς καὶ αἱ τοῦ ἀγροτικοῦ σοσιαλισμοῦ. Περαιτέρω ἐξετάζεται τὸ ἔργον τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν προδρόμων τῶν θεωριῶν καὶ συστημάτων τούτων καὶ ἀναλυτικώτερον τὸ ἔργον τῶν ἰδρυτῶν αὐτῶν, κυρίως τῶν Γάλλων καὶ μάλιστα τῶν Γερμανῶν. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων, ἰδρυτῶν τοῦ κυρίως καλουμένου ἐπιστημονικοῦ κοινωνισμοῦ, πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς, μετὰ πάσης ἀντικειμενικότητος, διὰ μακρῶν, καὶ μάλιστα περὶ τῆς μαρξικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐξελίξεως αὐτῆς καὶ τῆς οἰκείας πολιτικῆς κινήσεως. Ἐν συνεχείᾳ πραγματεύεται περὶ τοῦ μαρξισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ, τοῦ μπολσεβικισμοῦ ὡς ἀνατρεπτικοῦ συστήματος καὶ περὶ τῶν σημερινῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιδιώξεων αὐτοῦ. Εἶτα ἐξετάζονται αἱ θεωρίαι καὶ τάσεις τοῦ ἀγροτικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ ἔννοια αὐτοῦ, ἡ γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἀναλύεται τὸ ἔργον τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων ἐκείνου. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ τόμου τούτου ἐξετάζονται αἱ νεώτεραι καὶ αἱ σύγχρονοι σχολαὶ τῆς κοινωνικῆς οικονομικῆς, ἐν τε τῷ θεωρητικῷ καὶ τῷ ἐφαρμοσμένῳ κλάδῳ αὐτῆς. Εἰδικώτερον ἐξετάζονται, ἐν ἰδίῳ δι' ἐκάστην κεφαλαίῳ, α') ἡ ἱστορικὴ σχολή, β') αἱ σχολαὶ καὶ διδασκαλαίαι, αἱ συνηγοροῦσαι ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν, γ') ἡ μαθηματικὴ σχολή, δ') ἡ ψυχολογικὴ σχολή καὶ ε') αἱ νεώταται τάσεις τῆς κοινωνικῆς οικονομικῆς. Περὶ τῆς πρώτης, τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς διὰ μακρῶν, ἀναλόγως πρὸς τὴν θέσιν, ἣν κατέλαβεν αὕτη ἐν τῇ οικονομικῇ ἐπιστήμῃ, ἰδίως κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν κατατάσσει πέντε σχολὰς, διδασκαλίας ἢ καὶ συστήματα, συνηγορούσας ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν, ἥτοι τὴν σχολὴν τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ, τὴν διδασκαλίαν τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, τὸ σύστημα τοῦ χριστιανικοῦ κοινωνισμοῦ, τὴν διδασκαλίαν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τὴν σχολὴν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης ἢ μεταρρυθμίσεως. Τὴν μαθηματικὴν σχολὴν θεωρεῖ ὁ συγ-

γραφεὺς ὡς κατέχουσαν δευτερεύουσιν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ μὴ δυναμένην νὰ ἐρευνήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν. Ἐκτενῶς πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς καὶ περὶ τῆς ψυχολογικῆς σχελῆς, τῶν βασικῶν σημείων τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, τῶν προόδων αὐτῆς καὶ τῆς κατ' αὐτῆς ἀσκηθείσης πολλαχόθεν πολεμικῆς. Ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ ἐξετάζονται ὁ συντεχνισμὸς ἢ ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις τῆς πολιτείας καὶ ὁ ἐθνικὸς σοσιαλισμὸς καὶ ἐκτίθενται αἱ σημαντικώτεροι ἐκ τῶν συγχρόνων θεωρητικῶν κατευθύνσεων τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς.

Ταῦτα ἐν συνοπτικωτάτῃ ἀναλύσει. Συνελόντι εἰπεῖν τὸ ἔργον ἐμφαίνει βαθυτάτην καὶ ἀρτιωτάτην εἰδικὴν μόρφωσιν τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ ἄλλη πολυσχιδῆ, ἐκτεινομένην εἰς πάντας τοὺς ἔχοντας συνάφειάν τινα πρὸς τὰ ἐξετάζόμενα θέματα ἐπιστημονικοὺς κλάδους, μαρτυρεῖ ἐπιστημονικὴν ἐμβρίθειαν, εὐθυκρισίαν καὶ ἀντικειμενικότητα καὶ διακρίνεται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, τὴν συστηματικὴν καὶ εὐμέθοδον κατάταξιν τῆς ὕλης καὶ διὰ τὴν ἐξαίρετον σαφήνειαν, ἐπιτρέπουσαν τὴν παρακολούθησιν καὶ κατανόησιν τῶν ἐρευνωμένων σπουδαιοτάτων προβλημάτων καὶ ὑπὸ τῶν μὴ οἰκείως διακειμένων πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Τὸ λαμπρὸν ἔργον, λιπαρώτατον προῖόν μακροχρονίων μελετῶν καὶ ἐρευνῶν, τιμᾷ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν καθ' ὅλου οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

Ἡ στήλη τῆς Κρήτης, βωμὸς τῆς ἐλευθερίας, ὑπὸ Βασιλείου Κουρεμένου.

Ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν εἰσβολέων κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον μοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν μυθολογίαν τῆς Κρήτης, ὅπου οἱ Θεοὶ γίνονται ἄνθρωποι, καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν της ὅπου οἱ ἄνθρωποι γίνονται Θεοί, ἡμίθεοι ἢ ἥρωες. Ἔμαθα ὅτι ἡ Κρήτη ἔχει τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὅτι ὁ πολιτισμὸς της εἰς τὴν Μινωϊκὴν ἐποχὴν ἦτον ὁ ὡραιότερος καὶ ὁ πλέον ἐξειλιγμένος (raffiné) καθὼς καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ κειμήλια εἰς τὰ μουσεῖα μᾶς φανερώουν: ἡ πολιτικὴ της δὲ διοίκησις ἦτο παραδειγματικὴ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ πολλοὶ ξένοι, ὡς ὁ Σόλων, μετέβαινον εἰς Κρήτην πρὸς μελέτην τοῦ πολιτισμοῦ της καὶ τῆς κοινωνίας της.

Σκεφθεῖς λοιπὸν ὅτι τόσα καὶ τόσα ἐνδιαφέροντα γεγονότα μὲ ποίησιν καὶ ὁμορφιὰν δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ εὐρίσκωνται μόνον εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ μουσεῖα, ὅπου ὁ κόσμος δὲν τὰ μαθαίνει οὔτε τὰ βλέπει καλὰ καὶ ὅτι «les exemples vivants sont d'un autre pounvoir», εὐρισκόμενος δὲ ἐν καιρῷ πολέμου,